

Göteborgs
Stad

Riktlinjer för nyanlända barns rätt till utbildning i förskolan

Inledning

Hur nyanlända barn blir mottagna i Sverige har stor betydelse för både deras sociala och kunskapsmässiga utveckling för lång tid framöver.¹ För dessa barn och deras vårdnadshavare är den kulturella mötesplats som förskolan utgör ofta en viktig första kontakt med samhället i Sverige. Förskolan har stora förutsättningar att kunna utgöra en arena för integration och mångfald.² Att skapa "landningsbanor" inom förskolan är troligen den allra viktigaste förebyggande insatsen för nyanlända barn.³ I dagens förskola finns en ökande mångfald i barns språk och kultur. Nära vart fjärde barn som växer upp i Göteborg är född utomlands.⁴ Inte sällan är eller blir dessa barn flerspråkiga och har tillgång till flera språk.

Det finns ett tydligt politiskt mål att Göteborg ska vara den jämlika staden som bidrar till ett gott liv för alla. I Jämlikt Göteborg talas det om att tyngden i jämlikhetsarbetet ska ligga på tidiga insatser i barns liv. Ju tidigare desto bättre. Det är därför av stor vikt att staden skapar rätt förutsättningar för att alla barn ska ha en god start i livet och goda uppväxtvillkor.⁵

Behovet av stadengemensamma riktlinjer för mottagande av nyanlända barn i förskolan har vuxit fram i takt med att antalet nyanlända barn till Göteborg ökat samt att olikheterna och osäkerheten i mottagandet uppmärksammas. Nyanlända barn omfattas av samma bestämmelser som alla barn, men dessa riktlinjer syftar till att säkerställa deras rätt till en utbildning i förskolan.

Syftet med dessa riktlinjer är ökad likvärdighet, genom att ge en tydlig gemensam grund för fortsatt utveckling av organisatoriska, pedagogiska och relationella förutsättningar som särskilt gynnar nyanlända barns utveckling och lärande.

Syftet är också att förtydliga samverkan mellan förskolan och andra samhällsinstanser som familjerna kan vara berörda av. Riktlinjerna ska konkretiseras med lokala handlingsplaner och rutiner av huvudman såväl som av personalen i förskolorna. Riktlinjerna utgår från barnkonventionen, svensk lagstiftning samt läroplan för förskolan och revideras vid behov, till exempel vid ändringar i lag eller förordning. Det innebär att målgrupperna för dessa riktlinjer är såväl ledningen för som personalen i förskolan. Fördelningen av resurser och att skapa förutsättning för att riktlinjerna ska implementeras och efterlevas är huvudmannens ansvar, medan det pedagogiska arbetet vid förskoleenheten leds och samordnas av förskolechefen.

En mångfald bland barn och personal innebär en perspektivrikedom. I läroplanen står att solidaritet och tolerans grundläggs tidigt och att den växande rörligheten över nationsgränserna skapar en kulturell mångfald i förskolan. Denna kulturella mångfald ger

¹ SOU 2010:16, Anders Hjern (2006) *Satsa på barnets vardagsmiljö*. Skriftserie: Stiftelsen Allmänna barnhuset, (red) Cajsa Malmström.

² Sven Persson (2012). *Förskolans betydelse för barns utveckling, lärande och hälsa*.

³ Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2006). *Satsa på barnens vardagsmiljöer*.

⁴ Göteborgs stad statistik, *Födelseländer och Medborgarskap 2012*.

⁵ *Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg (2014)*.

barnen möjligheter att grundlägga respekt och aktning för varje människa oavsett bakgrund.⁶ Förskolan ska anpassas till alla barn i förskolan samtidigt som förskolan ska uppmuntra och stärka barnens medkänsla och inlevelse i andra människors situation. Interkulturalitet är därför en viktig aspekt både för förskolans omsorgs- och utbildningsuppdrag. Med interkulturell kompetens är heterogena barngrupper en tillgång där barnens erfarenheter och kulturella skillnader tas tillvara och ges utrymme i ett gränsöverskridande samspel. Barnen stärks då i sin förmåga att både förstå sig själva och att förstå olikheter i världen omkring dem.

”Det svenska samhällets internationalisering ställer höga krav på människors förmåga att leva med och förstå de värden som ligger i en kulturell mångfald. Förskolan är en social och kulturell mötesplats som kan stärka denna förmåga och förbereda barnen för ett liv i ett alltmer internationaliserat samhälle. Medvetenhet om det egna kulturarvet och delaktighet i andras kultur ska bidra till att barnen utvecklar sin förmåga att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Förskolan kan bidra till att barn som tillhör de nationella minoriteterna och barn med utländsk bakgrund får stöd i att utveckla en flerkulturell tillhörighet”.

(Läroplan för förskolan Lpfö 98, sidan 6)

⁶ Skolverket (2016). *Läroplan för förskolan Lpfö 98*.

Definitioner och begrepp

Här beskrivs hur definitioner och begrepp används i dessa riktlinjer för nyanlända barns rätt till utbildning i förskolan.

Allmän förskola

Med allmän förskola avses att alla barn som bor i Sverige från och med augusti det år barnet fyller 3 år erbjuds plats i förskola. Enligt skollagen har asylsökande och andra nyanlända barn rätt till allmän förskola på samma grunder som andra barn. "Allmän" syftar på att förskolan ska vara tillgänglig och avgiftsfri. Verksamheten omfattar 15 timmar per vecka under terminstid, 525 timmar om året.

Artefakter

Med artefakter avses de redskap som vi människor använder oss av för att tänka, uttrycka oss och kommunicera med och kan innefatta såväl språk som tillverkade föremål.

Asylsökande barn

Utländsk medborgare som kommit till Sverige och begärt skydd, men som inte fått sin ansökan avgjord av migrationsverket och/eller migrationsdomstol. Enligt utlänningslagen skall särskild hänsyn tas till barnets bästa i asylärenden.

Barn som vistas i landet utan stöd av myndighetsbeslut eller författning

Det används olika begrepp för barn som befinner sig i landet utan tillstånd. I vardagligt tal används begreppen "papperslösa" eller "gömda" barn och unga, men i skollagen används begreppet: den som vistas här utan stöd av myndighetsbeslut eller författning. Att vistas i Sverige utan stöd av myndighetsbeslut innebär att man inte har uppehållstillstånd eller någon annan form av tillstånd att vistas här. Att vistas här utan stöd av författning betyder att det inte finns stöd för att få vistas här i svensk lag eller i till exempel EU-rätten. En form av stöd i författning kan vara uppehållsrätt enligt EU-rätten.

Ensamkommande barn

Barn under 18 år som kommer till Sverige utan vårdnadshavare. Barn i förskoleålder blir i regel familjehemsplacerade och tilldelade en god man. Barn bor i familjehem under kortare eller längre tid för vård och fostran och familjehemmet har daglig kontakt med förskolan.

Flerspråkighet

Flerspråkighet innebär språkutveckling på flera språk som är successiv (språken utvecklas efter varandra) eller simultan (språken utvecklas parallellt). I samband med successiv flerspråkighet används ofta begreppen andraspråk (språk som lärs in sedan barnet helt eller delvis tillägnat sig ett förstaspråk) och modersmål (som är det eller de språk som barnet lärt sig först, förstaspråk).

God man

En person som ska ta tillvara det asylsökande, ensamkommande barnets intressen när föräldrarna själva inte kan göra det. Om barnet beviljas uppehållstillstånd, permanent eller tidsbegränsat, ska barnet istället få en särskilt förordnad vårdnadshavare.

Huvudman

Kommuner som juridisk person är huvudman inom skolväsendet och kommunfullmäktige är kommunens högsta beslutande organ. Det innebär att fullmäktige har yttersta ansvaret för den kommunala förskolan. Fullmäktige ska utse en eller flera nämnder som ska fullgöra kommunens uppgifter. Dessa ansvarar för den verksamhet som fullmäktige tilldelat dem genom nämndreglementet.

Interkulturalitet

Monokultur är när en kulturell norm är helt dominerande och mångkultur är en beskrivning av att det finns många kulturer. Interkulturalitet innebär att betona den interaktion som sker i kulturmöten. Här ses kultur som en process där en människas etnicitet och identitet kontinuerligt omkonstrueras och därför inte är givna eller konstanta.

Kartläggning

Insamling av information om ett barns tidigare erfarenheter för att ta vara på barnets kunskaper och förmågor. Kartläggning utgör en viktig grund för en verksamhetsplanering som gynnar barnets fortsatta utveckling.

Nyanlända barn

Barn är att betrakta som nyanlända när de, eller den familj de ingår i, har varit bosatt utomlands och numera bott eller vistats kortare tid i Sverige. Dessa barn vistas i Sverige på olika villkor och under olika förhållanden. Det kan t ex vara barn till asylsökande, anhöriginvandrare, arbetskraftsinvandrare, men även barn vars familjer är papperslösa. Utifrån denna migrationsbakgrund kan nyanlända barn vara i behov av specifika insatser.

Språkliga domäner

Domän är ett begrepp som används för att beskriva en språklig kontext. Domäner kan vara av olika slag som t ex hemmet, förskolan, kamraterna och familjen. Inom en språklig domän används en viss typ av språk.⁷

Särskilt förordnad vårdnadshavare

Utses till ensamkommande barn som har fått tidsbegränsat eller permanent uppehållstillstånd och är under 18 år. Är juridisk ställföreträdare för barnet.

Vårdnadshavare

Barn står under vårdnad av en eller båda sina föräldrar såvida inte rätten har anförtrott vårdnaden till en eller två särskilt förordnande vårdnadshavare. Den förälder som inte har vårdnaden om sitt barn har inte ansvar för barnet på samma sätt som en vårdnadshavare. Det betyder att föräldern inte heller har samma rättigheter som en vårdnadshavare.

⁷ Skolverket (2013). *Flera språk i förskolan*.

Jämlika villkor för lärande – social och kulturell hållbarhet

Förskolan har ett viktigt demokratiskt uppdrag. Skollagen betonar att barn ska inhämta och utveckla värden.⁸ Enligt förskolans värdegrund och uppdrag ska ett etiskt förhållningssätt prägla verksamheten. Här talas bland annat om hänsyn till andra människor, och om att egna och andras rättigheter ska lyftas fram och synliggöras i verksamheten.⁹ Göteborgs stad eftersträvar social och kulturell hållbarhet.¹⁰ I en segregerad stad med ojämlika villkor blir skollagens jämlikhetstanke central, där förskolan ska uppväga skillnader i barns förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. I Barnkonventionen talas om att ett barn som tillhör en minoritet har rätt till sitt språk, sin kultur och religion.¹¹ Mot denna bakgrund är ett interkulturellt förhållningssätt viktigt för att bekräfta alla barn så att deras olika erfarenheter, kunskaper, förmågor, intressen och bakgrund tas tillvara i det pedagogiska arbetet.

Myndigheten för skolutveckling betonade redan 2004 vikten av att personal i förskolan intar ett interkulturellt förhållningssätt. Man menade även att det är en stor fördel om personalen är flerspråkig.¹² Skolinspektionen underströk emellertid 2012 att det på många förskolor saknas ett interkulturellt förhållningssätt.¹³ Detta förhållningssätt är viktigt inte enbart i bemötande av det enskilda barnet och dess föräldrar, utan för att utveckla verksamheten för alla barn. Inspektionen uttrycker att det finns mycket att vinna på att förskolan i högre grad arbetar språkstödjande och lyckas ta tillvara den kulturella och sociala mötesplats den är.

Det finns ingen enkel och entydig definition av vad interkulturalitet är. En första skillnad kan göras mellan mångkultur som är en beskrivning av att det finns många kulturer och interkultur som betonar den interaktion som sker i kulturmöten. Interkulturalitet innebär att se kultur som en process där en människas etnicitet och identitet kontinuerligt omkonstrueras och därför inte är givna eller konstanta. Normativt innebär interkulturalitet att pedagogen ser olikheter som en tillgång, kritiskt innebär det att normer och etnocentrism ifrågasätts och innovativt innebär interkulturalitet en beredskap att i möten låta sig själv och verksamheten förändras. Den innovativa aspekten av interkulturalitet tar fasta på möjligheten att via kulturmöten skapa någonting som är nydanande och gränsöverskridande, där olika kulturella barriärer bearbetas och vidgas.¹⁴

Interkulturalitet har konkret betydelse i bemötandet av barn och föräldrar särskilt som nyanlända är en heterogen grupp där skillnader i många avseende är stora. Interkulturell

⁸ Skollagen SFS 2010:800, kap 1 §4.

⁹ Kap1 i Läroplan för förskolan Lpfö 98, rev 2016 och FN:s konvention om barns rättigheter.

¹⁰ Göteborg Stad (2014): *Skilnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg 2014*.

¹¹ FN:s konvention om barnets rättigheter, artikel 30.

¹² Skolverket (2004). *Komma till tals - flerspråkiga barn i förskolan*.

¹³ Skolinspektionen (2012). *Kvalitetsgranskning Rapport 2012:7 om förskolans arbete med det förstärkta pedagogiska uppdraget: Förskola, före skola - lärande och bärande*.

¹⁴ Pirjo Lahdenperä (2008). *Interkulturellt ledarskap: förändring i mångfald*.

kompetens innebär att lyhört möta andra med öppenhet för att deras olika kulturella bakgrunder har betydelse. Detta innebär att olikheter ges betydelse, utan att för den skull generaliseras till stereotyper. Det handlar om ett bemötande som bygger på respekt, öppenhet och ett fördomsfritt förhållningssätt samt på vikten av att förstå barn och föräldrar med olika referensramar och erfarenheter.¹⁵ Interkulturalitet är vanligen förknippat med möten mellan kulturer förankrade i andra länder och språk. Med en bred syn på kultur gäller interkulturalitet inte enbart etniska eller nationella kulturer utan även olika typer av meningsbärande kulturer som kan ha inflytande över varandra, som exempelvis kultur relaterad till klass, kön, livsstil, plats etc.

Med ett i många avseenden normkritiskt perspektiv kan vi få syn på, och förändra, begränsande strukturer och normer i förskolans verksamhet, istället för att försöka få enskilda individer att passa in i mallen. Av personalen kräver detta att utifrån förskolans uppdrag vara medveten om den egna bakgrunden och den egna positionens betydelse i möte med barn och föräldrar. En pedagogisk uppgift blir även att skapa förutsättningar för ett interkulturellt förhållningssätt och lärande mellan barnen. Läroplanen talar om vikten av normer och värden. Målen är att varje barn utvecklar öppenhet, respekt, solidaritet och ansvar och utvecklar en förmåga att ta hänsyn till och leva sig in i andra människors situation. Varje barn skall utveckla förståelse för att alla människor har lika värde oberoende av social bakgrund och oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionsnedsättning.¹⁶

Sammantaget ställer ovanstående krav på att förskolan utformar sin verksamhet så att den anpassas till barnen och anknyter till deras erfarenhetsvärld. Interkulturell pedagogik har stora likheter med inkluderande pedagogik då de båda innebär att en diskriminerande praktik motverkas. Alla barn ska behandlas jämlikt och rättvist oavsett olikheter. Förskolan ska vara en plats där mångfald, variation och olikhet accepteras, respekteras och uppskattas.

¹⁵ Farhad Jahanmahan (2012). *Interkulturell pedagogik, inkluderande pedagogik – forum för motstånd?* I Den interkulturella blicken i pedagogik Inte bara goda föresatser. Red: Katrin Goldstein-Kyaga, María Borgström & Tobias Hübinette Södertörn Studies in Education 2.

¹⁶ Skolverket (2016). *Läroplan för förskolan Lpfö98*.

Mottagande

INSATS	ANSVAR
Har en konkret handlingsplan för mottagande och introduktion av nyanlända barn i förskolan utifrån de stadengemensamma riktlinjerna. Handlingsplanen är känd av all personal i förskolan.	Huvudman
Förskolan har en flexibel organisation som möter en variation i tillströmning av nyanlända barn.	Huvudman
Arbetar uppsökande för att barnen kommer till öppen förskola, allmänna förskola eller förskola.	Huvudman
Verkar för att det finns interkulturellkompetens i de öppna förskolorna.	Huvudman
Nyanlända barns vårdnadshavare får lättillgänglig och översatt information om hur ansökan till förskolan ska ske. Tolk används när det finns behov.	Huvudman
Förskolan har rutiner för att garantera anonymitet för barn som vistas i landet utan tillstånd.	Huvudman
Informerar vårdnadshavarna om förskolan och barns rätt att delta.	Huvudman
Erbjuder forum och former för samverkan med vårdnadshavarna och andra myndigheter och/eller institutioner som är av betydelse för det nyanlända barnet.	Huvudman

Forskning visar att förskolan har stor potential som arena för integrerande och mångfald i vårt heterogena samhälle. Det är också konstaterat att förskolan har långsiktiga positiva effekter på barns lärande och utveckling, såväl i förskolan som i vuxenlivet.¹⁷ Nyanlända barn har rätt till förskola på samma villkor som andra barn. Nyanlända barn kan tillsammans med vårdnadshavare delta i öppen förskolas verksamhet och/eller anmäla behov av plats i förskola.

För nyanlända barn kan det vara särskilt angeläget att få tillgång till öppen förskola och/eller allmän förskola eller förskola. Huvudman ansvarar även för att kartlägga vilka barn som står utanför dessa verksamheter och har tydliga rutiner och en organisation för att aktivt söka upp vårdnadshavare till nyanlända barn som bor i Göteborg.

¹⁷ Sven Persson (2012). *Förskolans betydelse för barns utveckling, lärande och hälsa*.

Vårdnadshavare ska få lättillgänglig och översatt information om barns rätt att delta i förskolans verksamhet och om hur ansökan till förskolan sker. Vid all kommunikation ska det erbjudas möjlighet att få använda tolk.

Förskolan ska ha en flexibel organisation som möter en variation i tillströmning av nyanlända barn. Det ska även finnas flexibla rutiner vad gäller nyanlända barns placering. Dessa rutiner ska underlätta för placering vid en förskola som kan tillgodose det enskilda barnets specifika behov. Huvudman behöver därför inventera vilka språkliga och interkulturella kompetenser som finns vid de enskilda förskolorna och att texter, bilder och material som speglar olika kulturer och miljöer används.

Barn som vistas i landet utan tillstånd kan leva eller ha levt i en tillvaro där de inte vet vad som kommer att hända från dag till dag. Förskolan med sina rutiner kan då erbjuda kontinuitet och förutsägbarhet, en känsla av sammanhang och att det finns en framtid. Dessutom fyller förskolan en viktig social funktion, eftersom det är i förskolan som barnen oftast har sina sociala kontakter. Utöver möjligheten till kunskapsutveckling, har förskolan en avgörande betydelse för barns psykiska hälsa. Det visar både forskning om asylsökande barn och erfarenhet av att arbeta med barn som är papperslösa.¹⁸

Öppen förskola

Öppen förskola är en pedagogisk verksamhet för barn mellan 0 och 6 år. Besökarna är inte inskrivna, utan väljer själva när och hur ofta de vill delta. Öppen förskola är gratis att delta i. I en öppen förskola får barnen möjlighet att leka och utvecklas samtidigt som de vuxna får möjlighet att träffas. Vårdnadshavare och andra vuxna besökare är delaktiga och har ansvar för sitt barn. De öppna förskolorna har samarbete med socialtjänsten och barn- och mödrahälsovården. I en öppen förskola ska finnas utrymme för att samtala, få råd och stöd i föräldraskapet. Varje stadsdel ska ha verksamhet och/eller kompetens i de öppna förskolorna som är särskilt riktad till nyanlända barn och deras vårdnadshavare. Stadsdelen Huvudman ska verka för att det finns interkulturell kompetens i de öppna förskolorna.

Erbjudande av förskola

Barn som är bosatta i Sverige och som inte har börjat i förskoleklassen eller i någon utbildning för fullgörande av skolplikten, ska enligt skollagen erbjudas förskola. Nyanlända barn har rätt till förskolan på samma villkor som andra barn. Rätten till förskola är samma oavsett om barnet är folkbokfört i Sverige, har permanent uppehållstillstånd, är asylsökande eller har tidsbegränsat uppehållstillstånd. Barn som vistas i landet utan stöd av myndighetsbeslut eller författning, har däremot inte rätt till förskola. Å andra sidan finns det inte heller något uttryckligt förbud mot att erbjuda förskola till dessa barn. När vårdnadshavare till ett barn som vistas i landet utan tillstånd söker plats i förskolan, kan beslutsfattaren göra en individuell prövning, utifrån barnkonventionen.

¹⁸ Red. Gilda Kästen-Ebeling & Tore Otterup (2014). *En bra början – mottagandet och introduktionen av nyanlända elever*. SOU 2007:34, *Skolgång för barn som utvisas eller avvisa*.

Det är frivilligt för barnen att delta i förskolans verksamhet, men obligatoriskt för kommunen att erbjuda. Enligt skollagen ska detta ske inom fyra månader efter det att ansökan skett. Skollagen talar om att barn som är i behov av särskilt stöd i sin utveckling i form av förskola, skyndsamt ska erbjudas förskola. Vårdnadshavare kan välja att barnet ska delta i förskolan enligt följande alternativ:

- från 1 års ålder, i den omfattning som det behövs med hänsyn till föräldrarnas förvärvsarbete eller studier. Barnet kan även ha ett eget behov av att få plats i förskolan på grund av familjens situation i övrigt.
- från 1 år om vårdnadshavare är arbetslösa eller föräldralediga för ett syskon, 3 timmar per dag eller 15 timmar i veckan.
- barn som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling i form av förskola.
- från och med höstterminen det år barnet fyller 3 år, under minst 525 timmar om året.

Den del av förskolan som är från 3 års ålder och omfattar 525 timmar om året är avgiftsfri. För eventuell vistelsetid som överstiger 525 timmar eller om barnet är yngre än 3 år tar kommunen ut en avgift.

Barnet ska erbjudas plats vid en förskola så nära hemmet som möjligt. Kommunen ska också ta skälig hänsyn till vårdnadshavarnas önskemål om placering vid en viss förskola. En del förskolor har särskild pedagogisk inriktning och en del förskolor har flerspråkig personal. Vårdnadshavarna ska informeras om dessa skillnader mellan förskolorna.

Introduktion

INSATS	ANSVAR
Förskolan kännetecknas av en interkulturell och normkritisk miljö. Det finns en vidgad norm i utformandet av den pedagogiska miljön för att möta och ta tillvara nyanlända barns behov och erfarenheter.	Förskolechef
Vårdnadshavare inbjuds till nära dialog med förskolan kring svensk förskola, förskolans rutiner, värdegrund, mål och innehåll. Tolk används när det finns behov.	Förskolechef
Förskolan har rutiner för nyanlända barns introduktion.	Förskolechef
Om det föreligger misstanke om att barnet är i behov av särskilt stöd initierar förskolechef ytterligare utredning.	Förskolechef
Förskolan erbjuder ett introduktionssamtal där barnets språkdomäner, erfarenhetsvärld och intressen kartläggs.	Förskolechef
Förskolan har rutiner och kompetens för att inhämta kunskaper om sådant som är viktigt för barnets fortsatta utveckling i förskolan och hur verksamheten ska utvecklas utifrån det nyanlända barnets behov och erfarenheter.	Förskolechef
Förskolan ska särskilt uppmärksamma de behov barnen har utifrån deras familjeförhållanden, t ex ensamkommande barn eller familjehemsplacerade barn.	Förskolechef
Förskolan samverkar med myndigheter och/eller institutioner som är av betydelse för det nyanlända barnet.	Förskolechef

Varje barn har rätt till en god introduktion i förskolan, tillsammans med sin eller sina vårdnadshavare. För att säkerställa att det sker på ett likvärdigt sätt i staden krävs att förskolan har en handlingsplan för introduktion av barnet utifrån dessa stadengemensamma riktlinjer. Handlingsplanen ska vara känd av all pedagogisk personal i förskolan. Förskolan ska också ha former för att särskilt uppmärksamma de behov som ensamkommande barn har.

Förskolan ska kännetecknas av en interkulturell och normkritisk miljö, där olikheter ses som en tillgång. Det ska finnas en vidgad norm i utformandet av den pedagogiska miljön för att möta och ta tillvara alla barns behov och erfarenheter. Varje förskola ska därför ha rutiner och kompetens för att inhämta kunskaper om sådant som är viktigt för barnets fortsatta utveckling i förskolan och hur verksamheten ska utvecklas utifrån barnets behov och resurser.

Förskola och hem

Förskolan ska komplettera hemmet genom att skapa bästa möjliga förutsättningar för att varje barn ska kunna utvecklas rikt och mångsidigt. I riktlinjerna nämns begreppen hem, familj och vårdnadshavare, men för ensamkommande barn skiljer sig förutsättningarna. Ensamkommande barn i förskoleåldern blir i regel familjehemsplacerade och tilldelade en god man alternativt en särskilt förordnad vårdnadshavare.

För att skapa en fungerande och förtroendefull relation med barnets vårdnadshavare är det viktigt att förskolan förstår familjens livssituation och förväntningar. Genom att fördjupa kontakten mellan förskola och familj kan förskolan ta emot barnet på ett bättre sätt. Vårdnadshavarnas delaktighet och inflytande inom ramen för de nationella målen är således av stor betydelse. Vid introduktionen av nyanlända barn ska varje förskola därför anlita tolk alternativt modersmåls lärare/-stödare när så behövs.

Många vårdnadshavare har förlorat sitt sociala nätverk efter flytten eller flykten till Sverige. Samtidigt ställs man inför nya frågor: Vilka resurser erbjuder samhället för vårdnadshavare? Vilka rättigheter och skyldigheter har man som vårdnadshavare? Vilka olika möjligheter finns för vårdnadshavare att hjälpa sina barn till ett bra liv i det nya landet? För att kunna vara delaktiga i förskolan behöver vårdnadshavare veta vad förskolan förväntar sig och vilken plats förskolan har i samhället. Genom att stötta familjen stöttar man även barnet. Vårdnadshavare ska därför inbjudas till nära dialog med förskolan kring svensk förskola, förskolans rutiner, värdegrund, mål och innehåll. Vårdnadshavare har ansvaret för sina barns fostran och utveckling och förskolan ska vara ett stöd för familjerna i deras ansvar. Förskolans arbete med barnen ska därför ske i ett nära och förtroendefullt samarbete med hemmen.¹⁹ En god samverkan med och stor lyhördhet för vårdnadshavares synpunkter är extra viktig när det gäller nyanlända barn.

”Vikten att se uppfostran som ett partnerskap med föräldern, viktigt att bjuda in dem som likaberättigade kommunikationspartners i diskussionen om barnens utbildning. Det är en förutsättning för integration och deltagande i samhälle ”²⁰

Det är lika viktigt att värdera barnets förstaspråk och hemkultur som att integrera mångkultur och mångfald i förskolan. Tillgängligheten av kulturella artefakter, har betydelse för om barn med invandrarbakgrund ska kunna uttrycka sina kulturella kunskaper i lek.²¹ Här blir dialogen med barnets vårdnadshavare av stor betydelse.

Introduktionssamtal

Förskolans verksamhet ska utformas så att den utgår från och är anpassad till varje barn och ger goda förutsättningar för barnets utveckling och välbefinnande. Förskolan ska därför ha rutiner och kompetens för att inhämta kunskaper om sådant som är viktigt för barnets

¹⁹ Johannes Lunneblad (2012). *Barnets bästa – för flyktingbarn i förskolan*.

²⁰ Pirjo Lahdenperä & Christer Hedin (2007). *Värdegrund och samhällsutveckling*.

²¹ Anna Kirova (2012). *The Role of Cultural Artefacts in Play as Tools to Mediate learning in an Intercultural Preschool Programme*.

fortsatta utveckling i förskolan och hur verksamheten ska utvecklas utifrån det nyanlända barnets behov och erfarenheter.

Introduktionssamtalet ska syfta till att skaffa en helhetsbild av barnet genom att erbjuda möjlighet för familjen att berätta sådant som är viktigt för förskolan att veta om barnet och dess familj. Innehållet i samtalet ska ha utgångspunkt i förskolans uppdrag. De frågor som ställs motiveras med att informationen behövs för att på bästa sätt kunna möta barnet utifrån dess erfarenheter och livssituation och för planering av barnets introduktion. Fokus ska vara att få god kännedom om barnets identitet, vilka intressen barnet har samt vad som är barnets styrkor och resurser. Det skapar förutsättningar för planeringen av verksamheten, där hänsyn ska tas till varje nyanlänt barns styrkor och behov.

I introduktionssamtalet är det av stor vikt att bygga en förtroendefull relation med barnets vårdnadshavare och att ta reda på vilka förväntningar de har på förskolan. Det kan dock finnas ett behov av att förskolan problematiserar vilka frågor som förekommer i samtalet. Ibland ställs frågor till vårdnadshavare om vad barnet är bra på. Nyanlända familjer har ofta få kunskaper om den svenska förskolan, varför det kan vara en svår fråga att svara på. Det kan också handla om familjer som varit med om svåra händelser, vilket kan påverka förmågan att svara på frågor om vilka erfarenheter barnet bär med sig. Det finns alltså goda argument för att genomförandet att detta samtal behöver planeras och förberedas av förskolan.²²

Om det föreligger misstanke om att barnet är i behov av specifikt stöd initierar förskolechef ytterligare utredning.

Som en del i handlingsplanen för mottagande och introduktion av barnet i förskolan ska huvudman utarbeta ett gemensamt ramverk för vad introduktionssamtalen ska ge förskolan kunskaper om. Det kan t ex handla om tiden innan barnet kom till Sverige och hur barnets nuvarande situation ser ut. Därefter behöver varje enskild förskola fylla detta ramverk med ett mer detaljerat innehåll. Det finns en stor vinning i att delta i ett sådant utformande i ett kollegium, då det skapar förutsättningar för att utveckla en kollegial samsyn.

I samband med introduktionssamtalet ska personalen även fråga familjen om de har kontakt med barnhälsovården. Om familjen inte har sådan kontakt ska förskolan ge övergripande information och förmedla kontakt med barnavårdscentralen.

Kartläggning av språkliga domäner

I samband med nyanlända barns introduktion i förskolan ska förskolan erbjuda ett samtal där barnets språkdomäner kartläggs. Kartläggningsamtalet är ett viktigt verktyg för att på bästa sätt lära känna barnet. Genom att synliggöra nyanlända barns språkliga erfarenhetsvärld skapas förutsättningar för förskolan att ge barnet en god introduktion och för att nyanlända barn ska få samma möjligheter som barn i familjer som är etablerade i Sverige sedan länge.

²² Johannes Lunneblad (2012). *Barnets bästa – för flyktingbarn i förskolan*.

Ett viktigt syfte med kartläggningssamtal är att förskolan lättare ska kunna fånga upp språkliga resurser och kunskaper hos barnet och dess familj, som kan berika verksamheten. Samtidigt byggs det en grund att stå på som möjliggör fortsatta nära samtal.

För att barnet ska kunna utveckla alla sina språk väl är det viktigt att både hemmet och personalen i förskolan aktivt hjälps åt.

Kartläggningssamtalen ska handla om de erfarenheter, sociala nätverk, språk och intressen som är bärande för barnets identitet och känsla av tillhörighet och sammanhang och som kommer att vara viktiga tillgångar under hela livet.

Samverkan med andra samhällsinstanser

För ökad jämlikhet är målsättningen i Göteborg stad att i ökad utsträckning nå grupper som idag inte använder hälsofrämjande arenor, vare sig formella eller icke-formella. Som formell arena har förskolan en särskild betydelse för de yngre barnen.²³ Förskolans roll bör därför vara att fungera som en språngbräda till andra arenor.

Nyanlända barn och deras vårdnadshavare har många gånger kontakter med flera olika myndigheter och/eller institutioner. Det kan handla om migrationsverket, barnavårdscentral, barn- och ungdomsmedicin, flyktingbarnteam, kommunens introduktionsverksamhet, individ- och familjeomsorg etc. Det finns en risk att olika myndigheter och/eller institutioner kan ha olika inriktningar och mål med sina insatser. Det finns därför mycket att vinna på en förbättrad samverkan mellan myndigheter och/eller institutioner runt det nyanlända barnet. Genom att samordna kompetenser, mål och insatser blir stödet mer effektivt. Här är det också viktigt att förbättra deltagarperspektivet, att låta barn och vårdnadshavare vara delaktiga genom att lyssna till dem och ta del av barnets erfarenheter och behov.²⁴

Samarbetet och samordningen mellan stadsdelens och hälso- och sjukvårdens verksamheter som vänder sig till barn och familjer ska präglas av ett familjecentrerat arbets sätt. I Göteborg finns ett avtal om familjecentrerat arbets sätt i form av familjecentraler och målet är att etablera familjecentraler i samtliga stadsdelar.²⁵

²³ Jämlikt Göteborg. Hela staden socialt hållbar. Fokusplan 1.0.

²⁴ Red. Hans E Andersson m fl (2010). *Mellan det förflutna och framtiden. Asylsökande barns välfärd, hälsa och välbefinnande.*

²⁵ Jämlikt Göteborg. Hela staden socialt hållbar. Fokusplan 1.0.

Undervisning

INSATS	ANSVAR
Tydliga rutiner finns för övergångar inom förskolan, mellan förskolor samt mellan förskola och skola/fritidshem.	Förskolechef, rektor
Undervisning utgår från höga förväntningar på barnets förmågor.	Förskolechef
Barnet får möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål i förskolan.	Förskolechef
Verksamheten utgår från barnets bakgrund och erfarenhetsvärld, intressen, motivation och drivkraft att söka kunskaper.	Förskolechef, förskollärare
Förskolan ber barnet möjlighet att utöva ett reellt inflytande på verksamheten med utgångspunkt i egna erfarenheter, behov och intressen.	Förskolechef, förskollärare
Förskolan bedriver kunskaps- och språkutvecklande undervisning, där barnet ges möjlighet att utveckla alla sina talade språk.	Förskolechef, förskollärare

Enligt skollagen ska det i förskolan bedrivas undervisning och utbildning, där undervisningsbegreppet ska ges en vid tolkning. I förskolan bildar omsorg, utveckling och lärande en helhet i undervisningen. Enligt skollagens definition är undervisning sådana målstyrda processer som under ledning av förskollärare syftar till utveckling och lärande genom inhämtade och utvecklande av kunskaper och värden. Utbildning är den verksamhet inom vilken undervisning sker, utifrån bestämda mål.²⁶

Enligt läroplanen bör de behov och intressen som barnen själva på olika sätt ger uttryck för, ligga till grund för utformningen av miljön och planeringen av verksamheten. Här blir den kunskap förskolan får om det nyanlända barnet genom kartläggningen av de språkliga domänerna en viktig del i underlaget. Barn som har annat förstaspråk än majoritetsspråket kommunicerar ofta sin historia, sina tankar, händelser, aktioner, känslor och erfarenheter genom bilder, lek och drama när orden inte räcker till.²⁷ Att skapa och kommunicera med hjälp av olika uttrycksformer såsom bild, sång och musik, drama, rytmik, dans och rörelse ska utgöra både innehåll och metod i förskolans strävan att främja barns utveckling och lärande, liksom med hjälp av tal- och skriftspråk.

²⁶ Skolverket (2017). *Allmänna råd om måluppfyllelse i förskolan*.

²⁷ Susan Thompson (2008). *Appreciating Diversity through Children's Stories and Language Development*. *Early Childhood Research & Practice*, 10(1).

För nyanlända barn är det av extra stor vikt att det erbjuds rika möjligheter för att komma till uttryck på olika sätt. De befinner sig i ett helt nytt sammanhang, med sina erfarenheter, men utan att behärska det svenska språket ännu. Bild, sång, musik, drama, rytmik, dans och rörelse ses ofta, jämfört med tal och skrift, som mer universella och allmängiltiga uttryckssätt som i relativt hög utsträckning kan förstås eller avkodas oavsett språklig kompetens. Nyanlända barn kombinerar olika kommunikativa redskap som verbalt språk, kroppsspråk och material då de skuggar, språkblandar, hittar på språk, gör utrop och känslouttryckningar med rösten, metakommunicerar och refererar till strukturer i omgivningen i interaktion. De nyanlända barnens praktiserande av kommunikativa redskap, går successivt från en mer framträdande kroppslig form till en mer verbalt språklig form.²⁸

De nyanlända barnens förutsättningar att utveckla alla sina språk påverkas i hög grad av vilken språklig stimulans de får och vilket bemötande. Ett förhållningssätt som kännetecknas av nyfikenhet, öppenhet och en vilja att ta reda på mer om barnets språk ökar barnets möjligheter att utveckla sina språk. Förskolan ska på olika sätt uppmuntra, stödja och skapa möjligheter för barnet att använda både svenska och sitt eller sina modersmål. Att bemöta barnet med att det är en tillgång att barnet kan flera språk och att stödja och uppmuntra barnet att använda sina språk kan bidra till att barnet utvecklar alla sina språk.²⁹ I sin kvalitetsgranskning av förskolans arbete med flerspråkiga barns språkutveckling drar Skolinspektionen³⁰ slutsatsen att förskolechefen i högre grad behöver styra och leda det språkutvecklande arbetet med flerspråkiga barn för att höja kvaliteten. Det innebär att förskolechefen behöver säkerställa att uppdraget är tydligt och förankrat hos personalen. Personalen behöver också ges tid och former för planering samt informations- och erfarenhetsutbyten. De pekar vidare på att förskolorna i högre grad behöver utgå från barnens intressen och kunskaper i det språkutvecklande arbetet. Ett sätt är att samverka med föräldrar, vilket visat sig vara en framgångsfaktor i arbetet.

Det är lika viktigt att värdera det individuella barnets förstaspråk och hemkultur som att integrera mångkultur och mångfald i förskolan. Tillgängligheten av kulturella artefakter har betydelse för om barn med invandrarbakgrund ska kunna uttrycka sina kulturella kunskaper i lek.³¹ Enligt läroplanen ska förskolans verksamhet utgå från barnens erfarenhetsvärld och intressen. Det kräver att man fortsätter vara nyfiken på barnen. I leken berättar barn ofta något om sig själva. Personalen är viktiga mottagare av sådana berättelser och måste lyssna med flera sinnen.

Språk och lärande hänger ouplösligt samman, liksom språk och identitetsutveckling.³² Samtidigt lyfter skollagen fram att barn med annat modersmål än svenska ska få möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål. Uppfattningen att flerspråkighet skulle kunna vara ett hinder för barns språkutveckling, finns fortfarande kvar på många håll i

²⁸ Ellinor Skaremyr (2014). *Nyanlända barns deltagande i språkliga händelser i förskolan*.

²⁹ Skolverket (2013). *Flera språk i förskolan – teori och praktik*.

³⁰ Skolinspektionen (2017). *Förskolans arbete med flerspråkiga barns språkutveckling*.

³¹ Anna Kirova (2012). *The Role of Cultural Artefacts in Play as Tools to Mediate learning in an Intercultural Preschool Programme*.

³² Skolverket (2016). *Läroplan för förskolan Lpfö98*.

samhället, men språkforskare hävdar att språket är ett verktyg för tanken och ju fler språk människan behärskar desto fler verktyg har tanken tillgång till. Möjligheten att använda flera språk är något som stärker barnets språkutveckling på ett positivt sätt.³³

Enligt läroplanen ska förskolan lägga stor vikt vid att stimulera varje barns språkutveckling och uppmuntra och ta tillvara barnets nyfikenhet och intresse för den skriftspråkliga världen. Läroplanen betonar även vikten av språkets användning i olika sammanhang. Personalen ska se och skapa möjligheter att använda språk i alla sammanhang i förskolans verksamhet, genom att barnen får möjlighet att försöka förstå andras perspektiv, ställa frågor, argumentera, utveckla intresse för skriftspråk samt förståelse för symboler och deras kommunikativa funktioner samt utveckla intresse för bilder, texter och olika medier samt sin förmåga att använda sig av, tolka och samtala om dessa. Att ge barn möjlighet till att lyssna på sagor, berättelser, sång och musik är arenor för att utöka barnets eller barnens ordförråd och skapa möjligheter till samtal där ord och begrepp kan tydliggöras. Det gynnar såväl deras språk- som läs- och skrivutveckling.

Inom det matematiska området talar man om möjligheter att undersöka, reflektera, urskilja, uttrycka och föra och följa resonemang. När det gäller naturvetenskap finns skrivningar som handlar om barnens möjligheter att utveckla sin förmåga att utskilja, utforska, dokumentera, ställa frågor om och samtala om naturvetenskap, samt att utveckla sin förmåga att utskilja teknik i vardagen och utforska hur enkel teknik fungerar.

³³ Sven Persson (2012). *Förskolans betydelse för barns utveckling, lärande och hälsa*.

Kompetensutveckling

INSATS	ANSVAR
Identifierar personalens kunskaper i interkulturellt förhållningssätt, andraspråksutveckling, socialisation och språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt.	Huvudman, förskolechef
Genom kompetensutvecklingsinsatser säkerställer att förskolans personal har kunskap som garanterar nyanlända barns rättigheter i enlighet med Göteborgs stads riktlinjer för nyanlända barns rätt till utbildning i förskolan.	Huvudman, förskolechef

Det är angeläget att berörda på alla nivåer i organisationen kring nyanlända barn har kunskap om vilka krav på verksamheterna som ställs i stadens riktlinjer för barns rätt till utbildning i förskolan, i FN:s konvention om barnets rättigheter mm.

Kompetensen för att ta emot nyanlända barn behöver byggas upp på bred front. Huvudman behöver inventera och säkerställa att det finns ändamålsenlig kompetens hos den personal som arbetar med nyanlända och flerspråkiga barn.

Förskolechef ska verka för att problematisera förskolans värdegrund utifrån ett interkulturellt perspektiv. Genom ett interkulturellt förhållningssätt kan förskolans personal skapa förutsättningar som bidrar till att säkerställa nyanlända barns rätt till utbildning i förskolan.

För att utveckla och fördjupa nyanlända barns utveckling och lärande behöver förskolechef säkerställa att det finns kunskaper om lärande och interaktion ur ett sociokulturellt perspektiv, andraspråksutveckling, flerspråkighet samt språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt.

Uppföljning och utvärdering

INSATS	ANSVAR
Utvärderar effekterna av de stadengemensamma riktlinjerna för nyanlända barns rätt till utbildning i förskolan.	Huvudman
Kartlägger hur förskolorna medverkar till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål.	Huvudman, förskolechef
Följer upp rutinerna för nyanlända barns mottagande och introduktion.	Huvudman, förskolechef
Följer upp rutinerna för övergångar.	Förskolechef, rektor
Följer upp hur den pedagogiska miljön har utformats för att möta och ta tillvara nyanlända barns behov och erfarenheter.	Förskolechef

Huvudman ansvarar för att effekterna av de stadengemensamma riktlinjerna för nyanlända barns rätt till utbildning i förskolan följs upp och utvärderas som en del i det systematiska kvalitets- och likvärdighetsarbetet. Ansvar för implementering av riktlinjerna åligger huvudman.

För att uppnå skollagens krav på likvärdighet ska huvudman se till att det bedrivs ett långsiktigt och hållbart utvecklingsarbete som en del i det systematiska kvalitetsarbetet. Som en del i detta arbete behöver varje enhet följa upp och utvärdera rutiner för:

- nyanlända barns mottagande och introduktion
- nyanlända barns övergångar mellan olika förskolor likväl som mellan förskola och skola/fritidshem.
- att den pedagogiska miljön och verksamheten har utformats, så att den möter och tar tillvara barnets behov och erfarenheter.

Utbildningen inom förskolan ska vara likvärdig.³⁴ För att säkerställa varje barns rätt till likvärdig utbildning i förskolan, behöver tillgång till behörig personal kartläggas av både huvudman och förskolechef, likväl som kompetens i svenska som andraspråk och tillgång till modersmåls lärare.

³⁴ Skollagen, 1 kap 9§